

AURELIA BIJNENS^a

Van theorie naar praktijk: wat leren studenten tijdens een gevangenisbezoek?

Panopticon, 39 (2), 82-96
© 2018 Maklu | ISSN 0771-1409 | March 2018

^a Onderzoeker, Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP), Vakgroep Criminologie, Strafrecht en Sociaal recht, Universiteit Gent (corresp.: aurelia.bijnens@ugent.be)¹

FROM THEORY TO PRACTICE: WHAT DO STUDENTS LEARN DURING A CARCERAL TOUR?

Carceral tours are as old as modern prisons and have been used for many purposes. Scholars suggest that exposing students to the criminal justice system may provide a realistic approach to understanding a prison system and offenders. Carceral tours have become a viable solution for instructors who want to create such exposure. However, the usefulness of prison visits, as well as the ethics have been subject to debates for well over a decade. This article focusses on the aspects criminology and law students learn during such a carceral tour, by analysing pre- and post-questionnaires concerning prison visits by students of Ghent University in Belgian carceral institutions, and by analysing observations made during these tours.

Keywords: Carceral tour, pedagogical tool, prison research, students

Kernwoorden: Gevangenisbezoek, pedagogische tool, gevangenisonderzoek, studenten

1. INLEIDING

Rondleidingen in operationele gevangenissen, zogenaamde gevangenisbezoeken, worden georganiseerd voor verschillende doeleinden (PICHÉ & WALBY, 2010; PICHÉ, WALBY & MINOGUE, 2016). Zo worden ze georganiseerd door controleorganen als een manier om (levens)omstandigheden in plaatsen van opsluiting te onderzoeken zoals de bezoeken van het Comité ter Voorkoming van Foltering (CPT). Daarnaast worden ook bezoeken door academici georganiseerd als een manier om aan (observatie)onderzoek te doen (WACQUANT, 2002; VANDER BEKEN, 2015, 2016). Een derde partij die bezoeken organiseert zijn academici die hun studenten bij wijze van pedagogische tool toegang willen geven tot de ruimtelijke ordening en dynamiek van gevangenissen (SMITH, MEADE & KOONS-WITT, 2009; WILSON, 2017; WILSON, SPINA & CANAAN, 2011; SMITH, 2013; STACER, EAGELSON & SOLINAS-SAUNDERS, 2016). Desondanks worden de ethische aspecten en doeltreffendheid van gevangenisbezoeken al meer dan een decennium onderworpen aan debat. (PAKES, 2015).

¹ Dit onderzoek is mogelijk gemaakt door het FWO Wetenschappelijk Onderzoek – Vlaanderen, door middel van een aspirantenmandaat.

De focus van dit artikel ligt op de resultaten bekomen uit een onderzoek naar de elementen die bachelor en master studenten Criminologie en Rechten van de universiteit van Gent (bij)leren tijdens een gevangenisbezoek. De relevantie van dit onderzoek kan gevonden worden in het mogelijk (pedagogisch) effect van deze bezoeken op (de perceptie van) toekomstige criminologen en juristen. Door na te gaan wat de studenten precies bijleren kan onderzocht worden welke plaats deze bezoeken kunnen innemen binnen de opleidingen. Bovendien kan ten eerste worden aangemoedigd dat studenten kennismaken met de praktijk, zodat ze zelf de eventuele discrepanties tussen theorie en praktijk kunnen ervaren en/of kritisch kunnen evalueren. Tot slot kan het ook interessant zijn voor de praktijk (lees: de instellingen) zelf om na te gaan wat men precies bereikt met deze bezoeken, eventueel met het oog op het aantrekken van toekomstige werknemers.

In wat volgt wordt vooreerst de internationale literatuur omtrent gevangenisbezoeken geschetst op basis van de tegengestelde visies van voor- en tegenstanders van gevangenisbezoeken. Vervolgens wordt de methodologie van de huidige studie toegelicht waar o.a. wordt stilgestaan bij de bezochte instellingen, de bezoeken zelf en de studentenpopulatie. Daarna wordt dieper ingegaan op de onderzoeksresultaten en wordt er afgesloten met enkele bedenkingen omtrent deze resultaten.

2. LITERATUUR

Academici suggereren dat het blootstellen van studenten aan het strafrechtssysteem een goede manier kan zijn om het gevangenisstelsel en haar gevangenen beter te begrijpen. Gevangenisbezoeken bieden dan ook de ideale methode voor docenten die dergelijke blootstelling aan de praktijk willen creëren (STACER, EAGELSON & SOLINAS-SAUNDERS, 2016). Ervaringen buiten het klaslokaal, zoals excursies, kunnen studenten de unieke mogelijkheid bieden om cognitieve en affectieve leervaardigheden te ontwikkelen (BROWN, 2001; HELFGOTT, 2003; MEISEL, 2008). Zogenaamd ervaringsleren (*experiential learning*) biedt studenten praktische en reflectieve ervaringen, die het begrijpen van theoretische lesonderwerpen vergemakkelijken (MEISEL, 2008). Daarenboven kunnen, door middel van deze rondleidingen, theoretische lessen gekoppeld worden aan bestaande systemen, processen en praktijken. Deze ervaringen stellen studenten dan weer in staat om nieuwe inzichten over het strafrechtelijk systeem te vatten en te concretiseren (SMITH, MEADE & KOONS-WITT, 2009). Voorstanders argumenteren dat deze rondleidingen studenten kunnen helpen om theoretisch lesmateriaal te linken aan de echte wereld. Daarenboven zouden deze ervaringen de studenten bijstaan in het leerproces, zouden ze studenten helpen een kritisch denkvermogen te ontwikkelen, en zouden ze stereotypen kunnen helpen doorbreken (HELFGOTT, 2003; SMITH, MEADE & KOONS-WITT, 2009; SMITH, 2013; CALAWAY, CALLAIS & LIGHTNER, 2016).

Academici die kritiek hebben op het gebruik van gevangenisbezoeken, beweren dat slechts beperkte kennis kan worden verkregen via deze bezoeken (PICHÉ & WALBY, 2010; 2012; PICHÉ, WALBY & MINOGUE, 2016). Critici wijzen op het feit dat deze rondleidingen 'staged' en 'scripted' zouden zijn (BORDT & LAWLER, 2005; PICHÉ & WALBY, 2010; 2012; WILSON, SPINA & CANAAN, 2011; SMITH, 2013; PAKES, 2015; PICHÉ, WALBY & MINOGUE, 2016; STACER, EAGELSON & SOLINAS-SAUNDERS, 2016; WILSON, 2017). Waarbij *staging* verwijst naar de institutionele beperkingen die aan de bezoekers worden opgelegd. Deze beperkingen hebben voornamelijk tot doel te controleren wat de bezoeker te zien krijgt. Zo kan de directie bijvoorbeeld bezoeken vermijden tijdens ploegdienstveranderingen en/of (grote) bewegingen van gevangenen. Daarnaast kan zij ervoor zorgen dat tijdens de rondleidingen enkel toegang gegeven wordt tot selecte ge-

bieden van de gevangenis. *Scripting* duidt dan weer op de druk die op het personeel wordt uitgeoefend om de institutionele doelen te benadrukken en te bekrachtigen tijdens het bezoek en dat door middel van voorselectie van zowel gids als gedetineerden met wie bezoekers kunnen communiceren. Ook afspraken rond kleding- en gedragsvoorschriften voor bezoekers (SMITH, 2013) kunnen op die manier gestuurd worden. Daarnaast zouden, volgens critici, tijdens gevangenisbezoeken bepaalde aspecten van gevangenschap versterkt worden terwijl andere juist worden afgezwakt (PICHÉ & WALBY, 2010). Bovendien zou de stem van gevangenen worden onderdrukt. DEY (2009: 123) gaat zelfs een stap verder en stelt dat “*tours are worthless when the officials who advocate carceral ideologies control them*”. Verder worden deze rondleidingen als sensationeel beschouwd. Ze zouden de hiërarchische machtsverhoudingen binnen een gevangenis versterken en de gevangenen onnodig pijn en vernederingen bezorgen. Tegelijkertijd zou dit bijdragen tot de ontmenselijking van gevangenen (SMITH, 2013; PICHÉ, WALBY & MINOGUE, 2016). Sommige auteurs beweren ook dat gevangnissen als onaangenaam en beangstigend ervaren kunnen worden door de bezoekers (STACER, EAGELSON & SOLINAS-SAUNDERS, 2016) en deze negatieve emoties kunnen het leerproces blokkeren. Terwijl positieve gevoelens (zich op zijn gemak voelen, interesse hebben) essentieel zijn voor leren (SMITH, 2013).

Critici argumenteren bovendien dat gevangenisbezoeken bijna altijd worden gegend door personeel of directie van de gevangenis zelf, die de perspectieven van studenten (eenzijdig) zouden kunnen beïnvloeden (PICHÉ & WALBY, 2010). Bovendien duren de bezoeken niet lang, meestal maar een paar uur. Volgens PICHÉ en WALBY (2010) is het daarom onmogelijk om de ervaringen van gedetineerden en personeel via een gevangenisbezoek te begrijpen. MEISEL (2008) wijst op het feit dat korte-termijn ervaringsgerichte methoden, hoewel ze zeer handig en eenvoudig kunnen zijn, stereotypen en een gevoel van voyeurisme juist kunnen versterken. Daarnaast wijst hij op het feit dat de eventuele objectivering van gedetineerden tijdens rondleidingen voor een extra niet-legale straf kan zorgen en dit in de vorm van schaamte. De aanwezigheid van bezoekers zou namelijk het stigma van gevangen-zijn bevestigen. Tot slot voegt hij toe dat grote groepen niet alleen logistiek uitdagend zijn om te coördineren, maar ze zouden bovendien de aandacht vestigen op zichzelf en op hun waarnemingsactiviteiten. Hoe groter het aantal studenten, hoe groter de kans dat de observaties als ongemakkelijk ervaren kunnen worden. Op een gegeven moment kan de grens tussen academisch gegrond leren en puur voyeurisme dan ook vervagen en mogelijk schadelijk zijn voor de gedetineerden. De erkenning van dit binnendringen in de beperkte persoonlijke ruimte van de minder machtigen – de gevangenen – wordt in de literatuur uitgedrukt met de term ‘zoo’ (SMITH, 2013) of ‘zoo-fenomeen’ (GRANT, HEIRICH, MARTIN & VAN ECK, 1981; MEISEL, 2008) of ‘*penal gaze*’ (BROWN, 2009; SMITH, 2013).

Voorstanders van gevangenisbezoeken benadrukken dat juist veel geleerd kan worden van een bezoek wanneer deze uitgevoerd wordt op een gepaste en ethische wijze (PAKES, 2015; VANDER BEKEN, 2015, 2016). Ter ondersteuning van hun betoog verwijzen auteurs naar de inzichten die zijn opgedaan door *prison tourists* zoals John HOWARD (1792), David DOWNES (1988), John PRATT (2008), Sharon SHALEV (2013) en Tom VANDER BEKEN (2015, 2016). Deze voorstanders accepteren het feit dat de bezoeken geënceneerd kunnen zijn, maar dat belet hen niet om inzicht te krijgen in de werking en organisatie van de instellingen. Ze gaan ervan uit dat het gevangenisbestuur en zijn vertegenwoordigers hun beste beentje willen voorzetten. Daarom is het, in de woorden van HUCKELBURY (2009: 126), “*imperative for anyone interested in ethnographic studies of the prisoner demographic to look beyond the dog-and-pony show for more subtle indications of what actually transpires before they arrive and after they leave*”. Daarnaast argumenteert VANDER BEKEN (2017) dat zelfs tijdens relatief korte bezoeken de be-

zoeker indrukken kan vormen en informatie kan verzamelen die op geen enkele andere manier kan verkregen worden. Als PICHÉ en WALBY (2010) doorheen de enscenering en het script van de instelling kunnen kijken, zou het dan niet mogelijk zijn dat andere onderzoekers en zelfs studenten met de juiste educatieve ondersteuning dit ook kunnen. Afgezien van het feit dat het script zelf stof voor reflectie en onderzoek is, moet men bovendien erkennen dat er een verschil is tussen wat een gevangenis kan plannen en wat er effectief gebeurt tijdens een bezoek. Een gevangenis is en blijft nog steeds een onvoorspelbare plaats en zelfs kleine inzichten achter het script kunnen zeer waardevol zijn. Critici beweren ook dat impressie-management van de gevangenis de waarde van het bezoek zou verminderen (PICHÉ, WALBY & MINOGUE, 2016). Maar is impressie-management geen universeel gegeven? Willen juist niet alle instellingen een beeld hooghouden dat congruent is met het wenselijk beeld dat ze willen overbrengen aan het grote publiek (GOFFMAN, 1959) en is het niet begrijpelijk, zoals SENIOR (2011) stelt, zelfs natuurlijk dat deze instellingen 'op hun best' gezien willen worden?

Er zijn ook aanwijzingen dat gevangenisbezoeken wel degelijk een pedagogisch effect hebben op studenten, zoals SMITH, MEADE en KOONS-WITT (2009) aantonen in hun studie, waarbij bijna 86% van de studenten na een gevangenisbezoek op een of andere manier hun mening over strafdoelen veranderden en waarbij een aanzienlijk deel van de studenten rehabilitatie en incapacitatie als sleutel filosofieën identificeerde. Meningingen over gevangenen en gevangenschappen waren vaak gebaseerd op mediaberichtgevingen en veranderden na reële confrontatie met de gevangenis. In het onderzoek van WILSON en anderen (2011) werden opvattingen van studenten over gevangenschap, gevangenen en gevangenispersoneel bijgestuurd na een gevangenisbezoek. De rondleiding stelde studenten o.a. in staat om de actoren die ze tegenkwamen te 'humaniseren' (WILSON, SPINA & CANAAN, 2011). Ander onderzoek (BORDT & LAWLER, 2005) toont aan dat met enkele prikkels en aanwijzingen na het bezoek, de meeste studenten zich van de situatie konden loskoppelen en deze kritischer konden analyseren. Vraagstellingen over het al dan niet toelaten van vraag- en antwoordsessies, over selectiecriteria van gedetineerden tijdens het bezoek of over de mogelijke persoonlijke agenda van gedetineerden om deel te nemen, hielp de studenten bij het herevalueren van hun eerste antwoorden. Tot slot toont de studie van STACER, EAGELSON en SOLINAS-SAUNDERS (2016) aan dat gevangenisbezoeken een algemeen positief effect hadden op het leerproces van studenten. Na de bezoeken vertoonden studenten meer empathie tegenover gevangenen, ondanks de vooroordelen die velen van hen meebrachten. Interactie met personeel tijdens de rondleidingen verhoogde bovendien de perceptie van de studenten over het personeel als zorgzame individuen die gedetineerden willen helpen.

3. METHODOLOGIE

Aan de universiteit van Gent kregen derde bachelorstudenten Criminologie in het kader van het vak 'Forensisch Welzijnswerk' en master studenten Rechten in het kader van het vak 'Grondige Studie: Strafrecht' de mogelijkheid om vrijwillig deel te nemen aan studentenbezoeken in vier Belgische gevangenschappen, namelijk de gevangenschappen van Leuven-hulp, Brugge, Beveren en Gent en aan het Forensisch Psychiatrisch Centrum (FPC) te Gent². Door het analyseren van pre- en post-vragenlijsten en door het observeren van de studenten, het

2 Opgemerkt kan worden dat het bezoek aan het FPC uiteraard geen gevangenisbezoek is in de strikte zin van het woord aangezien het FPC geen gevangenis is. Maar de reden van het bezoek georganiseerd door de universiteit – studenten laten bijleren over de instelling door ze te bezoeken – is natuurlijk wel dezelfde als bij de overige gevangenisbezoeken.

gevangenispersoneel, de gevangenen en de toegepaste scripts tijdens het bezoek trachten we na te gaan of deze bezoeken een pedagogisch effect hebben op de studenten.

Observaties en vragenlijsten

Tijdens alle rondleidingen werden de studenten vergezeld door een universitaire begeleider. Daarnaast maakte deze begeleider observaties van het bezoek, het script, de gids én van de attitudes, gestelde vragen en opmerkingen van de studenten en superviseerde ze de enquêtedeelname. Na de rondleidingen werden de observaties aangevuld en voltooid door middel van een lijst van tien items. Deze items zijn gebaseerd op terugkerende thema's van zowel voor- als tegenstanders in relevante academische literatuur (zie literatuur) en betreffen type instelling, omgeving en bereikbaarheid van de instelling, toegangscontrole bij bezoek, doel van de rondleiding zowel voor de instelling als voor de bezoeker, kenmerken van de gids, contact met gedetineerden, zintuiglijke waarnemingen tijdens het bezoek en het ethisch aspect van de rondleiding. De lijst wordt afgesloten met de vraag of men na het bezoek de instelling weldegelijk heeft leren kennen zoals ze werkelijk is. Deze lijst geeft mogelijkheden om onderzoek over de bezoeken holistisch te benaderen en te structureren.

Tijdens de eerste twee bezoeken in de gevangenissen van Leuven-hulp en Brugge werden enkel observaties gemaakt. Op basis van deze observaties en academische literatuur (SMITH, MEADE & KOONS-WITT, 2009; STACER, EAGELSON & SOLINAS-SAUNDERS, 2016) werden pre- en post-vragenlijsten³ voor studenten opgesteld. De vragenlijsten werden uitgedeeld tijdens de volgende drie bezoeken aan de gevangenissen van Beveren en Gent en het FPC. Op basis van deze vragenlijsten probeert de studie na te gaan wat de studenten bijleren tijdens een gevangenisbezoek. De studenten werd gevraagd om een gevangenis, een cel, een isolatiecel en een penitentiaire beampte (of bij het FPC: het FPC zelf, een kamer, een isolatiekamer en personeel van het FPC) te beschrijven. De vragenlijsten bevatten ook vragen over het doel van het bezoek, de verworven kennis tijdens het bezoek, ethiek van het bezoek, het bezoek zelf en de gids. De pre-vragenlijsten werden vóór de bezoeken per e-mail verzonden. Deze e-mail bevatte ook uitleg over het onderzoek, informatie over de garantie van anonimiteit van de deelnemers, de verwerking van de gegevens en de vrijwillige deelname. Alle studenten die deelnamen aan de bezoeken aan de gevangenissen van Beveren en Gent en het FPC werden uitgenodigd om deel te nemen aan deze studie, geen enkele student weigerde. Studenten konden vooraf de pre-vragenlijsten invullen. Tijdens elke rondleiding werd aan de gids gevraagd of het mogelijk was om het bezoek te beëindigen in een ruimte waar de studenten de post-vragenlijsten konden invullen. De verzameling observatienotities en de antwoorden op de open vragen werden geanalyseerd met behulp van kwalitatieve datasoftware (NVIVO).

Beschrijving van de instellingen en de bezoeken

De gevangenissen van Leuven-hulp en Gent, respectievelijk geopend in 1867 en 1862, zijn de oudste gevangenissen die bezocht werden. Hier verblijven voornamelijk beklagden. Beide gevangenissen zijn gebouwd volgens het Ducpetiaux-model en beschikken over een psychiatrische annex. De gevangenis van Leuven-hulp biedt plaats voor 149 gedetineerden

3 Aangezien het FPC andere doelstellingen en functies heeft dan een gevangenis (het FPC is een forensisch ziekenhuis en geen gevangenis), werden de vragenlijsten over het FPC-bezoek, aangepast. Zo hoefden de studenten geen penitentiair beampte te beschrijven, maar een personeelslid.

en de gevangenis van Gent kan theoretisch 244 mannen en 52 vrouwen herbergen. Op het moment van het bezoek verbleven in de gevangenis van Leuven-hulp 210 mannelijke gedetineerden en in Gent 357 mannen en 33 vrouwen. De gevangenis van Brugge en Beveren zijn modernere gevangenis, respectievelijk geopend in 1991 en 2014. Brugge is een van de grootste gevangenis van België, met plaats voor 512 mannelijke en 114 vrouwelijke gevangenen. Op het moment van het bezoek aan de vrouwenafdeling in de gevangenis van Brugge verbleven er 100 vrouwelijke gedetineerden. Deze gevangenis beschikt daarnaast over een drugsvrije vleugel, een medisch centrum, een psychiatrische annex, een opleidingscentrum voor personeel en een afdeling hoge veiligheid. De gevangenis van Beveren bestaat uit vier vleugels, telkens met een gedifferentieerd regime, rond een centraal bewakingscentrum en heeft plaats voor 312 gevangenen, waarvan 2/3 gedetineerden en 1/3 beklagden, en was op het moment van ons bezoek volledig volzet. Zij beschikt ook over een sportcomplex en een rechtszaal. Het FPC van Gent is het eerste *high security* forensisch psychiatrisch ziekenhuis in België waar mensen die geïnterneerd zijn, kunnen verblijven. Dit centrum biedt plaats aan 264 mannen en was eveneens op het moment van het bezoek volledig volzet. Hier verblijven patiënten met als primaire diagnose een psychotische- of een persoonlijkheidsstoornis en patiënten met een verstandelijke beperking. Hier worden forensisch psychiatrische patiënten behandeld met als doel het risico op nieuwe delicten te verminderen en de onderliggende oorzaken van het delictgedrag te verminderen of beheersbaar te maken.

Alle gevangenisbezoeken kenden eenzelfde verloop. Bij aankomst werd het identiteitsbewijs gecontroleerd en moesten we door een metaaldetector. Daarna werden we geëscorteerd naar een grotere plaats zoals een bezoekersruimte of de refter van het personeel, waar we algemene informatie over de instelling en hun gevangenen ontvingen. Daarna startte de eigenlijke rondleiding met een bezoek aan het cellencomplex, een cel, een isoleercel, de bezoekersruimten, de kamers voor ongestoord bezoek, de kamers voor kinderbezoek, de ruimte voor glasbezoek en de kamers voor advocatenbezoek. In elke gevangenis bezochten we ook de (industriële) werkplaatsen/werkhuizen. Dit waren steeds grote loodsen, met lange tafels waar 30 tot 100 gedetineerden kunnen werken voor privébedrijven. In deze werkplaatsen kunnen gevangenen verpakings-, vouw- en montagewerkzaamheden of boor- en zaagwerk uitvoeren. In de gevangenis van Beveren hebben we ook de rechtszaal en de sporthal bezocht. In Leuven en Gent bezochten we ook de bibliotheek en de 'leeuwenkooi', een kleine buitenruimte van 3m bij 2m, omringd door muren en bedekt door een metalen hek waar de individuele luchting plaatsvindt. In Brugge bezochten we het trainingscentrum van het personeel, de personeelsrefter en de vrouwenvleugel. De mannenafdeling, de drugsvrije vleugel en de afdeling hoge veiligheid werden niet bezocht. Tijdens alle gevangenisbezoeken hebben we geen enkele vorm van interactie of contact met gedetineerden gehad.

Het FPC-bezoek begon net als alle andere bezoeken met een controle van onze identiteit en controle via een metaaldetector. Daarna moesten we wachten in een wachtkamer, die leek op deze van een dokter. Vervolgens werden we door de gids geëscorteerd naar een vergaderkamer waar we een volledige powerpointpresentatie ontvingen met uitleg over de instellingsdoelen en de toegepaste therapieën en filosofieën. Nadien bezochten we de werkplaats, wederom een grote loods met verschillende werktafels en een fietsherstelplaats, waar we uitleg kregen van een geïnterneerde over het geleverde werk. Daarna bezochten we de sporthal en de plaatselijke winkel. Tijdens het bezoek aan het FPC konden we geen afdeling, kamer en isoleerkamer bezoeken.

Elke rondleiding werd gegidst door personeel van de instelling zelf. In de gevangenis van Leuven-hulp werd het bezoek geleid door een directielid, in de gevangenis van Brugge en Beveren door een penitentiair bewakingsbeambte (PBA), in de gevangenis van Gent door de personeelsverantwoordelijke en in het FPC door het hoofd van de juridische dienst. Elke rondleiding duurde ongeveer twee tot drie uren en de studenten dienden op voorhand enkele vragen voor te bereiden zoals vragen over welzijnsvoorzieningen binnen de instelling.

Beschrijving studentenpopulatie vragenlijsten

In het totaal bezochten 38 studenten een gevangenis en 21 studenten het FPC. Drie studenten die het FPC bezochten, bezochten ook de gevangenis van Gent, dus in totaal namen 56 verschillende studenten deel aan dit onderzoek. In het totaal namen 10 mannen en 46 vrouwen deel aan de studie, de gemiddelde leeftijd bedroeg 23 jaar met als uitschieters, een man van 54 jaar en een vrouw van 40 jaar. Zonder rekening te houden met de twee uitschieters bedroeg de gemiddelde leeftijd 22 jaar. 15 deelnemers zijn criminologie studenten, 14 van hen bezochten de gevangenis van Beveren en één bezocht de gevangenis van Gent. De 41 andere studenten studeren rechten, 20 van hen bezochten de gevangenis van Gent en 21 studenten bezochten het FPC. 9 deelnemers hadden al eens eerder een gevangenis bezocht en slechts één student had al eens eerder het FPC bezocht.

Beperkingen onderzoek

Een eerste beperking van dit onderzoek kan gevonden worden in het feit dat de bezoeken vrijwillig waren, wat misschien iets vertelt over de interesse en betrokkenheid van de studentenpopulatie m.b.t. het gevangeniswezen. Wanneer de bezoeken verplicht zouden zijn voor alle derde bachelor studenten Criminologie en master studenten Rechten zou ten eerste de onderzoekspopulatie groter zijn, wat de representativiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek ten goede zou komen, en zouden er ten tweede misschien meer gedifferentieerde antwoorden en resultaten weer te geven zijn. Samenhangend kan een andere beperking van het onderzoek gevonden worden in de kleine onderzoekspopulatie, wat implicaties heeft voor de representativiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek. Daarnaast zorgden het feit dat de studenten uit verschillende richtingen komen (Rechten en Criminologie) en het feit dat twee dezelfde instellingen niet door eenzelfde groep bezocht werden ervoor dat het onmogelijk was om een onderlinge vergelijking te maken tussen de verschillende bezoeken.

4. RESULTATEN

Beschrijving gevangenis en FPC

Bij de pre-bevraging beschreven de studenten een gevangenis als een groot (verouderd) gebouw met hoge muren, soms met prikkeldraad. Binnenin verwachtten zij lange rijen cellen vertrekkend vanuit een centrum. Het gebouw werd eerder kaal, sober en strak ingericht beschreven. Daarnaast zou een gevangenis gekenmerkt worden door ongezelligheid en grijze kleur. Bovendien zouden er veel camera's en deuren aanwezig zijn en zou er weinig natuurlijk licht zijn. Ook verwachtten de studenten groepsruimtes, werkruimtes en een eetzaal voor de gedetineerden. De opvattingen die studenten vooraf over gevangenissen hadden, waren grotendeels gevormd door media (17%), films en series (42%) of documentaires (8%). Het FPC beschreven de studenten als een kruising tussen een ziekenhuis en een gevangenis. Het werd als een klinisch en modern gebouw omschreven met witte muren. Volgens de stu-

denten zou het FPC ook meer ‘open’ zijn dan een gevangenis, maar toch goed beveiligd. De opvattingen over het FPC werden voornamelijk gevormd door documentaires (14%), films en series (19%) of academische hoorcolleges (33%).

Na het bezoek werd de gevangenis accurater beschreven. De gevangenissen bleken bovendien moderner en/of beter onderhouden, rustiger en properder dan verwacht. Daarnaast had de gevangenis ook meer lichtinval. Toch werden de gevangenissen nog steeds als koel, sober en ongezellig omschreven. Eén student gaf tijdens het bezoek aan de gevangenis van Leuven-hulp met een beetje walging ook de opmerking “*elke gang heeft zijn geur*”. Het FPC werd dan weer als groot, modern, sober, wit en neutraal omschreven. Sommige studenten vonden dat er een gezellige sfeer hing, anderen ervoeren het FPC dan weer als kaal, afstandelijk en koud. De buitenkant van het gebouw deed denken aan een gevangenis, de binnenkant aan een ziekenhuis.

Beschrijving cel en strafcel

In de pre-vragenlijst beschreven de studenten een cel als klein en sober ingericht met een bed, kast, toilet, raam en eventueel persoonlijke spulletjes. De beschrijvingen na het bezoek kwamen overeen met de beschrijvingen voor het bezoek. Wel kan opgemerkt worden dat enkele studenten verwacht hadden dat de cellen rommelig zouden zijn, wat niet bevestigd werd door het bezoek⁴. Daarnaast gaven studenten aan dat de cel toch kleiner was dan verwacht, zeker een duo- of trio-cel. De cellen werden na het bezoek door sommige studenten dan ook als claustrofobisch en deprimerend omschreven. Daarnaast dienden de studenten een strafcel te omschrijven. Zes studenten wisten voorafgaand het bezoek niet wat dit was en beschreven opnieuw een ‘gewone’ cel. Andere studenten gaven een vrij accurate beschrijving: een donkere cel met enkel bed en toilet. Noemenswaardig was dat de studenten enorm onder de indruk waren van het bezoek aan de strafcellen. Zo werd na het bezoek de strafcel als kaal, donker, kil, ongezellig, extreem, deprimerend, mensonwaardig en onmenselijk omschreven. Bovendien werd de *prison smell* die hing in de strafcel van de gevangenis van Gent door de helft van de studenten omschreven als “*een vieze geur*”.

Studenten die het FPC bezochten, werden gevraagd om een kamer van een patiënt en een isolatiekamer te beschrijven, maar aangezien we deze delen van het FPC niet konden bezoeken, zijn er geen resultaten.

Beschrijving penitentiair bewakingsbeambte (PBA)

Vóór het gevangenisbezoek werd een PBA omschreven als een streng maar toch rechtvaardig, gezaghebbend persoon in uniform, die voor zichzelf kan opkomen. De PBA was in de ogen van de studenten meestal een forsgebouwde man van middelbare leeftijd. Slechts vier studenten beschreven een PBA als een sociaal aangelegd persoon, die kalmte en rust kan bewaren.

Na het bezoek beschreven de studenten een PBA met veel meer en meer gedifferentieerde kenmerken. Een PBA is volgens hen een persoon die professioneel, gepassioneerd, sympathiek, vriendelijk, respectvol, zorgzaam, rustig en kalm is. Een PBA heeft bovendien ook mensenkennis. Verder werd een PBA omschreven als een doorsnee man of vrouw in uniform die

4 Hier dient bovendien opgemerkt te worden dat deze bevinding gebaseerd werd op beperkte indrukken, aangezien de studenten slechts één of twee cellen te zien kregen tijdens de bezoeken.

streng maar rechtvaardig is en sterk in zijn/haar schoenen staat. Het bezoek liet de studenten toe het beeld van de PBA te humaniseren of op zijn minst te nuanceren. Desondanks dient er benadrukt te worden dat het beeld van de studenten over de PBA's gevormd werd op basis van zeer beperkte indrukken en korte contacten. De studenten waren ook verbaasd te vernemen dat PBA's in de Belgische gevangenissen geen wapens dragen. Bij het bezoek aan het FPC waren de studenten verrast door het feit dat het zorgpersoneel zelf instond voor de beveiliging. Zij hadden cipiers én zorgverleners verwacht elk met eigen functie.

Doel van het bezoek en aspecten die studenten geleerd hebben

Vóór het bezoek gaf de overgrote meerderheid van de studenten aan dat het doel van de rondleiding “meer inzicht verwerven” was. De rondleiding had volgens hen een educatief en informatief doel en zou de theorie aan de praktijk toetsen. Het bezoek zou misvattingen en vooroordelen bijstellen en zou een realistisch beeld geven van de instelling. De studenten zouden met andere woorden bijleren over “hoe het er aan toe gaat in een echte gevangenis”. Geen enkele student had nagedacht over een mogelijke (extra) agenda van de instelling om deze bezoeken te organiseren.

Na het bezoek gaven de studenten aan dat ze hadden bijgeleerd over het uitzicht, de werking, de beveiliging en de voorzieningen van een gevangenis en “hoe het er praktisch aan toe gaat”. In de gevangenis van Beveren, waar de rondleiding werd gegidst door een PBA, gaven drie studenten aan het perspectief van de PBA beter te begrijpen. Drie andere studenten antwoordden dat hun vooroordelen die gebaseerd waren op Amerikaanse televisieseries en films waren bijgesteld. De studenten die het FPC bezochten gaven aan veel geleerd te hebben over het functioneren van het FPC, over de veiligheid binnen het FPC en over het feit dat geïnterneerden meer bewegingsvrijheid hebben dan initieel verwacht.

Uit de resultaten bleek ook dat sommige studenten ervan overtuigd waren dat ze een beter inzicht hadden gekregen in het leven van een gevangene. 18 studenten verklaarden na het bezoek dat ze nu (beter) in staat waren om het leven van een gevangene (14 studenten) of geïnterneerden (4 studenten) voor te stellen en dat ze inzicht hadden gekregen in het ‘gevangenisleven’. Na het bezoek ontstonden bovendien spontane discussies over de publieke opinie rond gevangenissen. Deze studenten gaven aan dat iedereen in de samenleving een gevangenis zou moeten bezoeken, om zo een realistisch beeld te kunnen vormen over ‘de echte gevangenis’.

In de literatuur omtrent gevangenisbezoeken bleek dat gevangenissen als onaangenaam en beangstigend ervaren konden worden door bezoekers (STACER, EAGELSON & SOLINAS-SAUNDERS, 2016). Maar onze resultaten tonen aan dat hoewel acht studenten verwachtten zich ongemakkelijk te voelen, slechts één student zich effectief ongemakkelijk voelde tijdens het bezoek, alle andere studenten voelden zich ontspannen (45%) of neutraal (53%).

Idee bevestigd?

Aan de ene kant tonen onze resultaten dat het uitzicht van de bezochte gevangenis, de indeling van de gebouwen en de cellen en de beveiliging aan de verwachtingen van de studenten voldeden. Aan de andere kant waren veel studenten onder de indruk van de (kleine) afmeting van de cellen, de geuren in sommige gevangenissen en bepaalde veiligheidsmaatregelen. Tien studenten waren ook verrast dat gevangenen in België individueel in hun eigen cel eten en niet in een refter, zoals in Amerikaanse televisieseries en documentaires.

Het feit dat gevangenen “vrij” in een gevangenis rondlopen, zonder escorte van een PBA wanneer ze bijvoorbeeld naar een activiteit gaan, verraste sommige studenten, alsook de vrij “rustig” en “ontspannen” sfeer.

Tijdens het FPC-bezoek liet vooral de werkplaats een diepe indruk na, vooral “de vrijheid” die de geïnterneerden daar kregen. Toen we de werkplaats bezochten, waren er ongeveer acht geïnterneerden aan het werk met machines zoals boren en zagen. Tijdens ons korte verblijf konden we een gezellige drukte waarnemen, gekenmerkt door lawaai, bewegingen, vrijheid en verantwoordelijkheid. Een van de geïnterneerden legde uit dat geïnterneerden o.a. kapotte fietsen herstellen in het kader van een samenwerkingsproject met de stad Gent. De studenten konden hun verbazing niet verbergen en luisterden met veel belangstelling. Nadien stelden de studenten veel vragen over veiligheid en verantwoordelijkheid. Zo werd gevraagd of het wel veilig is voor het personeel om geen wapens te dragen en/of het wel veilig is om geïnterneerden met zware machines te laten werken. Anderzijds waren zes studenten verbaasd over de hoge veiligheidsmaatregelen zoals een hoge muur, communicerende (elektrische) deuren en aanwezigheid van camera’s. Deze studenten hadden meer een ‘ziekenhuis’ en minder ‘gevangenis’ verwacht. Nog anderen waren niet verrast over deze veiligheidsmaatregelen, maar waren wel verrast door bepaalde vrijheden van de geïnterneerden zoals het werken met boren en zagen, bewegingsvrijheden in de wooneenheden en het bezit van eigen badges om bepaalde deuren open te doen voor geïnterneerden in de laatste fase van hun verblijf. Deze studenten legden uit dat ze meer een ‘gevangenis’ en minder een ‘ziekenhuis’ hadden verwacht. Hier zorgde het bezoek ervoor dat de studenten de individualiteit van deze instelling -zorg met hoge veiligheid- leerden kennen door eigen ervaringen: veiligheidscontrole bij binnenkomst, zicht op de muren en veiligheidsdeuren, kennismaking met toegepaste therapieën.

Alles gezien?

Tijdens het FPC-bezoek hebben we geen afdeling, kamer en isoleerkamer gezien. De reden die de gids ons gaf, was het feit dat een (grote) groep van 21 studenten te belastend zou zijn voor de patiënten. Enkele studenten gaven aan dit te begrijpen maar waren ook teleurgesteld. Zo merkte een student op dat we bepaalde zaken niet hadden gezien “omwille van de veiligheid en privacy van de patiënten. Ik vond dit spijtig, had wel verwacht een afdeling te zien”. Een andere student zei “Alles wat gepast is om te bezoeken hebben we gezien”. Een andere student antwoordde dat het logisch was dat we geen afdelingen hebben gezien “We zijn ook geen ramptoeristen die naar geïnterneerden willen komen kijken”.

Toch kan enige dualiteit tussen verschillende studenten onderling en een innerlijke tegenstrijdigheid van bepaalde studenten worden opgemerkt. Zo bleek uit de antwoorden dat de studenten enerzijds begrepen dat een bezoek aan de wooneenheid zeer ingrijpend en te belastend voor de geïnterneerden zou kunnen zijn. Acht studenten herkenden zelfs een mogelijk ‘zoo-fenomeen’ en voelden zich er niet prettig bij. Anderzijds wilden studenten “het gezien hebben” en hielden ze geen rekening met mogelijke negatieve gevolgen van het bezoek. Deze tegenstrijdigheid kwam heel duidelijk naar voren bij één student in het bijzonder. Deze student beantwoordde de vraag of we alles hadden gezien als volgt:

“Eerder nee, maar toch is het duidelijk dat we komen kijken naar vissen in een bokaal.”; dezelfde student sloot vervolgens haar vragenlijst af met de mededeling over de rondleiding: “Interessante uitleg, niet te veel, niet te weinig, maar had graag meer gezien, zoals een ernstige geïnterneerde zelf”.

Dit voorbeeld bevestigt de bezorgdheid van sommige auteurs (MEISEL, 2008; PICHE & WALBY, 2010; 2012) over studenten, die mogelijk deze setting betreden alsof ze bezoekers van een zoo zijn, die wilde dieren willen observeren.

En wat met integriteit?

Een overgrote meerderheid van de studenten was ervan overtuigd dat het bezoek de integriteit van de gedetineerden en geïnterneerden niet geschaad had. Slechts één student antwoordde dat we de integriteit van de gevangenen mogelijk hebben geschaad en een andere student gaf toe dat ze geen idee had of we hun integriteit al dan niet hebben geschaad. 43 studenten antwoordden dat door het feit dat we zo goed als geen gevangene hebben gezien, of door het feit dat we op afstand bleven en hun privacy respecteerden, we de integriteit van de gevangenen of geïnterneerden niet hebben geschaad. Studenten gaan er dus vanuit dat je contact moet hebben om iemands integriteit te kunnen schaden. Ze houden dus geen rekening met het feit dat we de dagindeling van een gevangene mogelijk hebben verstoord of andere zaken hebben veroorzaakt die een negatief effect kunnen hebben op de ervaring en integriteit van de gevangenen. Andere studenten argumenteerden dat we de integriteit van de gevangenen niet geschaad hebben omdat we toestemming hebben gevraagd voordat we een werkhuis of een cel bezochten. Ze gaan ervan uit dat toestemming door *“het gewoon te vragen”* mogelijk is in een detentiecontext en houden geen rekening met mogelijke machtsverhoudingen die aanwezig kunnen zijn.

Slechts acht studenten merkten op dat de gevangenen misschien liever niet gezien wilden worden en herkenden een mogelijk 'zoo-fenomeen'. Deze studenten antwoordden bijvoorbeeld: *“Het zou kunnen dat ze liever niet zouden gezien worden”*. Of *“Het blijft natuurlijk een beetje dierentuinnachtig, maar het gebeurde allemaal op een fatsoenlijke manier en met respect voor de gevangenen”*. Een andere student stelde dat *“Er was amper contact met de geïnterneerden. Misschien hebben ze zich wel wat zoals een dier in de dierentuin gevoeld, omdat er zo man naar hen keek”*. Een andere student antwoordde dat *“We hebben hen zo min mogelijk gestoord. Ik hoop dat ze zich niet bekeken voelen door ons”*. Tijdens de bezoeken viel het ook op dat de studenten aarzelden om privékamers (cellen) binnen te gaan. Hun gedrag maakte duidelijk dat studenten het gevoel hebben dat ze iemands privacy binnendringen, zelfs wanneer de gevangene toestemming had gegeven. Sommige studenten hebben het 'zoo-fenomeen' omgekeerd ervaren. Een (mannelijke) student merkte bijvoorbeeld op dat sommige gevangenen naar ons staarden of gluurden. Vijf studenten dachten dat de gevangenen het niet erg vonden dat we hen kwamen bezoeken, en antwoordden: *“Ze leken het te appreciëren en waren heel vriendelijk”*. Daarnaast maakten de observaties duidelijk dat de studenten het moeilijk vonden om een juiste houding aan te nemen toen we gevangenen tegenkwamen in de gang of in de werkplaatsen. Tijdens het bezoek aan de gevangeniswerkhuisen, waar we uitleg kregen van de gids en niet van een gevangene zelf, wisten de studenten zich geen houding aan te nemen. Ze staarden naar de grond of fluisterden met elkaar, sommigen begonnen zelfs te giechelen in plaats van de gevangenen te begroeten of gewoon hun aanwezigheid te erkennen. Uitleg krijgen over een bepaalde groep, in aanwezigheid van die groep, door een persoon die niet tot deze groep behoort werd dus duidelijk als ongemakkelijk ervaren. Dit in tegenstelling tot het bezoek aan de werkhuisen van het FPC waar we uitleg kregen van een geïnterneerde zelf. Hier luisterden de studenten veel aandachtiger en werd een meer professionele houding aangenomen.

Ten slotte is het de moeite waard te vermelden dat al onze gidsen zeer open stonden voor vragen, sommigen uitten zelfs openlijk kritiek op het huidige gevangenisbeleid. Zo werd

het tekort aan mensen en middelen binnen het gevangeniswezen aangehaald, wat volgens de gids de correcte uitvoering van de vrijheidsstraf bemoeilijkt. Daarnaast meldde een van de gidsen dat de Basiswet een te grote verantwoordelijkheid legt bij de gedetineerde zelf in het kader van de reclassering. Ze vulde aan dat men in België niemand kan verplichten om aan zijn of haar reclassering te werken, wat volgens haar een gemiste kans is. Tot slot werd ook het tekort aan adequate drughulpverlening in de gevangenis aangehaald door verschillende gidsen. Bovendien werd het 'zoo-fenomeen' tijdens elke rondleiding automatisch vermeld en erkend. Elke gids benadrukte het feit dat de gevangenis of het FPC geen "mensentuin" is. Sommigen gaven zelfs instructies zoals "niet wijzen", "niet staren", "niet fluisteren". Verder belde elke gids steeds van tevoren om te vragen of we een bepaalde plaats konden betreden. De reden hierachter was "ervoor zorgen dat we geen bewegingen verstoren en om de privacy van de gevangenen te beschermen.". Het vooraf bellen kan beschouwd worden als een schoolvoorbeeld van het script van een gevangenisbezoek. De gidsen lieten ons enkel de plaatsen zien die ze wilden laten zien. Daarnaast was het opmerkelijk dat de specifieke job van de gids zich steeds tijdens de rondleidingen manifesteerde. De PBA's vertelden ons bijvoorbeeld over de aard van hun job en richtten zich meer op veiligheidsmaatregelen in vergelijking met de rondleidingen geleid door de directie, die meer een "menselijk beeld" van de gevangenis probeerde te schetsen. De gids van het FPC paste zelfs het script aan aan de doelgroep van toekomstige juristen. Zo concentreerde hij zich vooral op het juridisch statuut van geïnterneerden en op de juridische aspecten van het werk in het FPC.

5. DISCUSSIE & CONCLUSIE

Dit onderzoek laat zien dat zelfs via een kort bezoek nuttige kennis kan verkregen worden. De resultaten tonen aan dat deze bezoeken meningen gebaseerd op media en film (mis)representaties kunnen bijsturen. Zo waren de studenten bijvoorbeeld verrast dat gevangenen in België individueel in hun cel eten. Op basis van de post-vragenlijsten kunnen we stellen dat de studenten na het bezoek een accurater en een meer volledig beeld hadden van de gevangenis en het FPC. De rondleidingen gaven studenten praktische ervaringen die reflectie op lesonderwerpen vergemakkelijkten (MEISEL, 2008). Zo zorgde de rondleiding in het FPC dat de studenten bijleerden over de individualiteit van deze instelling -zorg gepaard met hoge veiligheid- door een bepaalde aspecten van de instelling zelf te moeten ondergaan. De gevangenisbezoeken zorgden ervoor dat het beeld van de PBA's genuanceerd of zelfs gehumaniseerd werd (STACER, EAGELSON & SOLINAS-SAUNDERS, 2016; WILSON, SPINA & CANAAN, 2011), vooral wanneer de rondleiding gegidst werd door een PBA zelf. Tijdens deze relatief korte bezoeken vormden studenten impressies en verzamelden ze informatie die moeilijk op een andere manier te verkrijgen zijn (VANDER BEKEN, 2017). Ze roken de typische gevangenisgeur, ze zagen gevangenen met zware machines werken en ze zagen de kleine (straf) cellen die ze nadien ook als deprimerend en onmenselijk beschreven. Er is dus duidelijk een verandering in de beschrijving van de cel waar te nemen na het effectief bezoeken, zien en ruiken van zo'n cel. Daarnaast waren de studenten verrast dat gevangenen "vrij" in een gevangenis kunnen bewegen en dat gevangenen en zelfs geïnterneerden vertrouwd worden met machines in de werkplaatsen. De bezoeken maakten ook discussies los tussen de studenten, waarbij ze argumenteerden dat iedereen in de samenleving een gevangenis zou moeten bezoeken, om een realistisch beeld van de 'echte gevangenis' te krijgen.

Bovendien toonde de studie aan dat bijna een derde van de studenten concludeerde te weten hoe het leven achter de tralies eruit ziet zonder zelf een gevangene te horen. De studenten baseerden deze perceptie enkel op de rondleiding van mensen die de instelling verte-

genwoordigen. De stem van de persoon die de straf en dus het leven in de gevangenis moet ondergaan, is tijdens geen enkele gevangenisrondeleiding aan bod gekomen. Volgens mij is het dan ook onmogelijk om de perceptie van een gevangene door middel van een kort (al dan niet 'gescript') bezoek volledig te begrijpen. Inzicht verkrijgen in de percepties en in het leven van een gevangene vereist andere onderzoeksmethoden zoals diepgaande kwalitatieve interviews. Maar om er toch voor te zorgen dat studenten een bredere kijk krijgen op het leven in de gevangenis, kunnen we wel pleiten voor een rondleiding waarbij ongehinderd en onbelemmerd contact of zelfs discussie (WILSON, 2017) met gevangenen mogelijk zijn. Drie studenten merkten bovendien ook op dat ze graag contact hadden gehad met een gevangene. SENOIR (2011) stelt ook dat gevangenen graag contact hebben met bezoekers. Deze buitenstaanders gunnen de gevangene een blik op de buitenwereld, bieden een breuk in hun monotone regime en geven hen een kans om hun mening te delen (SENIOR, 2011). Toch rijzen hier enkele vragen, gezien onze gevangenisbezoeken duidelijk maakten dat contact en interacties tussen gevangenen en bezoekers niet zo vanzelfsprekend zijn zoals men initieel misschien verwacht. Wie selecteert deze gevangenen? Hoe zorgen we ervoor dat communicatie ongehinderd kan plaatsvinden? Waar vindt deze communicatie plaats? Alternatieven zijn gastcolleges door een (voormalige) gevangene over zijn ervaringen, documentaires over het gevangenisleven, correspondentie tussen gevangenen en studenten, bestuderen van etnografieën van gevangenen (PICHÉ, WALBY & MINOGUE, 2016), stages in de gevangenis (RIDLEY, 2014), of organisatie van een *inside-out* gevangenisuitwisselingsproject (SCHOEMAKER, WILLIS & BRYANT, 2014). Maar de resultaten laten ook zien dat er meer te leren valt tijdens een gevangenisbezoek dan enkel over het leven van gevangenen. De studenten leerden onder andere bij over de werking van een gevangenis en over beveiligingsmaatregelen. Contact met gedetineerden is dus geen noodzaak om studenten te laten (bij)leren, reflecteren of denken over gevangenis. Een rondleiding zal nooit in staat zijn om een compleet beeld te creëren, maar zijn andere methoden, zoals diepte-interviews met gevangenen, dan wel in staat om aan deze hoge verwachtingen te voldoen?

Daarnaast kunnen enkele bedenkingen gemaakt worden rond het feit dat er geen enkele vorm van contact of interactie mogelijk was tussen de bezoekers en de gevangene tijdens de gevangenisbezoeken. Ten eerste kunnen we ons afvragen waarom. De gidsen gaven aan dat dit was "*om de privacy van de gedetineerden te beschermen*". Maar het is even goed denkbaar dat de gevangenis niet in een slecht daglicht wou geplaatst worden door de gedetineerden tijdens eventuele conversaties. Het 'niet aan het woord laten van gevangenen' wordt bovendien als een voorbeeld van een mogelijk script van een gevangenisbezoek gezien (DEY, 2009), en wordt aangehaald als een van de kritieken op gevangenisbezoeken (zie PICHÉ & WALBY, 2010). Daarnaast bleek dat contact met geïnterneerden wel mogelijk was tijdens het FPC-bezoek. Hier kan opgemerkt worden dat er blijkbaar anders wordt omgegaan met en gekeken wordt naar (de rol) van geïnterneerden, in vergelijking met gedetineerden, tijdens de bezoeken.

Tot slot tonen onze resultaten aan dat de studenten de mogelijke verborgen agenda van de instelling om de rondleidingen te organiseren niet hebben overwogen. Studenten gaven aan dat deze rondleidingen werden georganiseerd voor educatieve doeleinden en om een realistisch beeld van de instellingen te schetsen. Ze hielden geen rekening met de mogelijke '*dog and pony-show*' (HUCKELBURY, 2009) die ze misschien te zien kregen. De observaties toonden ook aan dat de vragen van studenten, hoewel ze deze hadden voorbereid, vrij oppervlakkig bleven. Toen bijvoorbeeld vragen over veiligheidsaspecten werden gesteld, stelden ze enkel vragen over wapens van gevangenisbewakers. Vragen over andere manieren om de veiligheid in een gevangenis te garanderen zoals door middel van dynamische beveili-

gingsmaatregelen, waar gesteund wordt op constructieve (persoonlijke) relaties tussen personeel en gedetineerden (TOURNEL & KENNES, 2011), werden niet gesteld. Bovendien bleek dat de studenten niet wisten hoe ze een juiste houding moesten aannemen in de aanwezigheid van gevangenen. Op basis van de antwoorden op de vraag over integriteit, kunnen we stellen dat, hoewel sommige studenten een mogelijk 'zoo-fenomeen' (h)erkenden, ze over het algemeen geen rekening hielden met de (on)ethische aspecten van deze rondleidingen. Zo ging de meerderheid van de studenten ervan uit dat de integriteit van de gevangenen niet geschaad werd omdat we geen gevangenen tegenkwamen of omdat de gevangenen toestemming hadden gegeven om bepaalde plaatsen te bezoeken. Hieruit kunnen we concluderen dat de studenten geen rekening houden met mogelijke machtsrelaties die aanwezig kunnen zijn binnen een detentiecontext (SMITH, 2013; PICHÉ, WALBY & MINOGUE, 2016). Op basis van deze resultaten kunnen we afleiden dat tijdens de *pre-field orientation* activiteiten zoals een college over 'do's and don'ts tijdens een gevangenisbezoek' of een studie van geschikte literatuur, meer aandacht moet worden besteed aan ethiek, machtsverhoudingen binnen de gevangenis en de voorbereiding van vragen. Dat gezegd zijnde kunnen we concluderen dat, hoewel gevangenisbezoeken een aantal beperkingen hebben, ze toch waardevolle inzichten en informatie kunnen opleveren op voorwaarde dat ze op een ethisch verantwoorde manier worden uitgevoerd.

REFERENTIES

- BORDT, R. L., & LAWLER, M. J. (2005). Teaching a Course on Prisons: A Design, Some Resources and a Little Advice. *Journal of Criminal Justice Education*, 16(1), 180-192.
- BROWN, D. C. (2001). Cognitive and affective minds: A necessary marriage in criminal justice education. *Journal of Criminal Justice Education*, 12(1), 101-115.
- BROWN, M. (2009). *The Culture of Punishment: Prison, Society, and Spectacle*. New York: New York University Press.
- CALAWAY, W. R., CALLAIS, T., & LIGHTNER, R. (2016). Going to Prison: The Effect of a Prison Tour on Students' Attitudes Toward Punitiveness. *Journal of Criminal Justice Education*, 27(3), 1-17.
- DEY, E. (2009). Prison Tours as a Research Tool in the Golden Gulag. *Journal of Prisoners on Prisons*, 18(1&2), 199-125.
- DOWNES, D. (1988). *Contrasts in tolerance: post-war penal policy in the Netherlands and England and Wales*. Oxford: Clarendon.
- GOFFMAN, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. New York: Random House.
- GRANT, L., HEIRICH, M., MARTIN, S.S., & VAN ECK, E. (1981). The Detroit tours: Experiential learning within the framework of a large lecture course. *Teaching Sociology*, 9(1), 97-103.
- HELFGOTT, J. B. (2003). The prison tour as a pedagogical tool in undergraduate criminal justice courses. *Corrections Compendium*, 28, 1-26.
- HOWARD, J. (1792). *The state of the prisons in England and Wales with preliminary observations, and an account of some foreign prisons and hospitals*. London: Johnson, Dilly and Cadell.
- HUCKELBURY, C. (2009). Tour de farce. *Journal of Prisoners on Prisons*, 18(1&2), 126-128.
- MEISEL, J. S. (2008). The Ethics of Observing: Confronting the Harm of Experiential Learning. *Teaching Sociology*, 36, 196-210.
- PAKES, F. (2015). Howard, Pratt and Beyond: Assessing the Value of Carceral Tours as a Comparative Method. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 54(3), 265-276.
- PICHÉ, J., & WALBY, K. (2010). Problematizing Carceral Tours. *British Journal of Criminology*, 50(3), 571-581.
- PICHÉ, J., & WALBY, K. (2012). Carceral Tours and the Need for Reflexivity: A Response to Wilson, Spina and Canaan. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 51(4), 411-418

- PICHÉ, J., WALBY, K., & MINOGUE, C. (2016) Carceral Tours and Missed Opportunities. In M. ADORJAN & R. RICCIARDELLI (Eds.), *Engaging with Ethics in International Criminological Research* (pp. 175-191). New York: Routledge.
- PRATT, J. (2008). Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess. Part II: Does Scandinavian exceptionalism have a future? *British Journal of Criminology*, 48(3), 275-292.
- RIDLEY, L. (2014). No substitute for the real thing: the impact of prison-based work experience on student's thinking about imprisonment. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 53(1), 16-30.
- SCHOEMAKER, R. D., WILLIS, B. B., & BRYANT, A. (2014). We Are the Products of Our Experiences: The Role Higher Education Plays in Prison. *Journal of Prisoners on Prisons*, 23(1), 31-55.
- SHALEV, S. (2013). *Supermax. controlling risk through solitary confinement*. Abingdon: Routledge.
- SMITH, H. P. (2013). Reinforcing Experiential Learning in Criminology: Definitions, Rationales, and Missed Opportunities Concerning Prison Tours in the United States. *Journal of Criminal Justice Education*, 21(1), 50-67.
- SMITH, H. P., MEADE, B., & KOONS-WITT, B. A. (2009). The Utility of the Correctional Tour: Student Perceptions and the Propensity for Academic Growth. *Journal of Criminal Justice Education*, 20(3), 292-310.
- STACER, M. J., EAGELSON, R. C., & SOLINAS-SAUNDERS, M. (2016). Exploring the impact of correctional facility tours on the perceptions of undergraduate criminal justice students. *Journal of Criminal Justice Education*, 28(4), 1-22.
- TOURNEL, H., & KENNES, P. (2011). De dilemma's van dynamische veiligheid voor bewaarders. *Panopticon*, 3, 21-34.
- VANDER BEKEN, T. (2015). *Howardreizen. De rol van de gevangenis in Europa*. Antwerpen-Apeldoorn: Maklu.
- VANDER BEKEN, T. (2016). *The role of prison in Europe: travelling in the footsteps of John Howard*. *Palgrave Studies in Prisons and Penology*. London: Palgrave Macmillan.
- VANDER BEKEN, T. (2017). Learning from Carceral Tours: Reflections After a Howard Tour Across Europe. In T. DAEMS & L. ROBERT (Eds.), *Europe in Prisons. Assessing the Impact of European Institutions on National Prison Systems* (pp. 79-101). London: Palgrave Macmillan.
- WACQUANT, L. (2002) The curious eclipse of prison ethnography in the age of mass incarceration. *Ethnography*, 3(4), 371-397.
- WILSON, D., SPINA, R., & CANAAN, J.E. (2011). In Praise of the Carceral Tour: Learning from the Gendron Experience. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 50(4), 343-355.
- WILSON, D. (2017) The Prison Tour as a Pedagogical Tool: Challenges and Opportunities. In J. Z. WILSON, S. HODGKINSON, J. PICHÉ & K. WALBY (Eds.), *The Palgrave Handbook of Prison Tourism* (pp. 909-923). London: Palgrave Macmillan UK.